

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 22 april 1926 kl. 4 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 6 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av ett enhetligt förslag till en reformerad, praktisk och lättlärd stavning m. m.

I en inom andra kammaren av herr *Hage* väckt motion, nr 335, hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta ett enhetligt förslag till en reformerad, praktisk och lättlärd stavning samt, sedan detta förslag blivit färdigt, vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Historik.

Rättstavningsrörelsen i vårt land utgick ursprungligen — såsom utskottet framhöll i sitt yttrande över den av motionären vid 1919 års riksdag väckta motionen i ärendet — från skandinaviska synpunkter; senare eller från och med mitten av 1880-talet behandlades rättstavningsfrågan såsom ett övervägande pedagogiskt spörsmål. I detta syfte verkade särskilt tidskriften *Nystavaren* 1886—1897. Dessa strävanden vunno inom kort beaktande även från statsmyndigheternas sida.

I det kungl. cirkuläret den 16 november 1889 föreskrefs, att sjätte upplagan av svenska akademiens ordlista skulle läggas till grund för undervisningen i svensk rättstavning. De viktigaste förändringar i avseende på stavningen, som i denna upplaga vidtagits, voro: en mera ljudenlig beteckning av *ä*-ljudet och *k*-ljudet, utbyte av *qv* mot *kv*, några mindre förenklingar rörande *t*-ljudet m. m.

En långt mera genomgripande reform vidtogs genom det kungl. cirkuläret den 7 april 1906, vari bland annat föreskrefs, att *dt* för *t*-ljud ändrades till *t* eller *tt* samt *f*, *fv* och *hv* för *v*-ljud ändrades till *v* med bibehållande av grundformens *v* framför *t* och *s* utom i ordet *haft*. Genom denna reform fastställdes det nu i våra skolor allmänt tillämpade stavningssättet.

Denna reform, som länge påyrkats, rönne emellertid icke enstämmt bifall, och från vissa håll gjordes framställningar till Kungl. Maj:t om återgång i större eller mindre utsträckning till det före nämnda cirkulärs utfärdande gällande stavningssättet, framställningar som dock icke ledde till någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

Vid 1919 års riksdag väckte motionären i en motion, nr 280, i andra kam- *Herr Hages*
maren samma förslag som i år. Denna motion är i bilaga fogad till den i år *motion 1919.*
väckta motionen. Motionen tillstyrktes av andra kammarens första tillfälliga
utskott och bifölls utan debatt av andra kammaren, varefter den hänvisades
till första kammaren. Denna kammarens första tillfälliga utskott avstyrkte
motionen med huvudsakligen den motiveringen, att undervisningen i skolorna
efter de senast påbjudna rättskrivningsnormerna behövde lugn och arbetsro på
det förevarande området, och att även utanför skolans område alltför täta om-
byten i stavnings sättet måste vålla stora olägenheter. Mot detta utskottets ut-
låtande hade tre medlemmar anmält reservation. Vid ärendets behandling i
första kammaren biträdde densamma sitt utskotts hemställan, varigenom frågan
denna gången föll.

Vid andra kammarens första tillfälliga utskotts behandling av ärendet hade
utskottet inhämtat yttranden från svenska akademien, läroverksöverstyrelsen
och skolöverstyrelsen.

Såväl svenska akademien som läroverksöverstyrelsen avstyrkte bifall till
motionen. Läroverksöverstyrelsen ansåg, att ett insläende på den av motionären
anvisade vägen bland annat skulle medföra, att den hittillsvarande svenska
litteraturen skulle bli främmande för de yngre generationerna, och att ett om-
skapande av lärobokslitteraturen i yttre avseende skulle medföra vittgående
ekonomiska konsekvenser.

Läroverksrådet Johansson hade till protokollet antecknat en avvikande me-
ning. En sådan genomgripande omstöpning av vårt stavnings sätt, som den av
motionären föreslagna skulle, framhöll han, göra mera skada än nytta, och han
väntade sig på detta område större nytta av ett framåtskridande i små steg
med jämförelsevis korta mellantider än av ett i stora steg med långa mellan-
tider. I fortsättningen uttalade han bland annat, "att det skulle vara till
verklig nytta för vårt undervisningsväsen och vår folkbildning överhuvud, om
Kungl. Maj:t ville föranstalta en sakkunnig utredning rörande följande tvenne
frågor, nämligen dels vilka reformer av vårt stavnings sätt i ljudenlighetens
riktning, som för närvarande utan större olägenheter kunna genomföras, dels
hurvida det är möjligt att för framtiden åstadkomma en enhetlig sakkunnig
ledning av det reformarbete, som i detta avseende alltjämt behöver fortgå".

Skolöverstyrelsen, som i motsats till läroverksöverstyrelsen icke avstyrkt ut-
redning i ämnet, anförde bland annat, att alltför nära efter varandra företagna
förändringar i det vid skolornas undervisning använda stavnings sättet äro
ägnade att medföra avsevärda olägenheter för det i skolorna bedrivna arbetet
och att därför nödig varsamhet på förevarande område borde iakttagas.

"Att det i skolorna använda stavnings sättet", fortsatte styrelsen, "såsom i
motionen framhålles, i många avseenden lider av inkonsekvenser, som göra, att
modersmålets rättskrivning, trots de genomförda förenklingarna, i vissa av-
seenden är svårlärd och därför vid undervisningen kräver ganska mycket tid
för att nödig övning och säkerhet må kunna vinnas, därutinnan kan överstyrelsen

instämman med motionären. Å andra sidan behöver överstyrelsen väl knappast framhålla, att det icke är möjligt att få till stånd en full överensstämmelse mellan det talade och det skrivna språket.”

Härefter anmärkte styrelsen, att, vilka reformer i stavningssättet som än genomfördes, sådana icke komme att göra rättstavningsövningar i skolorna överflödiga. Särskilt ansåg sig styrelsen böra understryka, att en ändring av det stavningssätt, som skall användas vid undervisningen, är en fråga av ej ringa ekonomisk innebörd. ”Det har visat sig, att då en sådan ändring blivit beslutad, man velat i skolorna tillämpa den så snart som möjligt, varför en hel mängd förefintlig skolbokslitteratur måste makuleras och stora kostnader för anskaffande av nya skolböcker uppstå.” Även om dessa omständigheter borde mana till betänksamhet och varsamhet, ansåg sig styrelsen dock icke böra tillerkänna dem så stor vikt, att man med hänsyn till dem skulle över huvud avhålla sig från att eftersträva ytterligare förenklingar på rättskrivningens område.

Skolöverstyrelsen slutade sin framställning med att framhålla som sin mening, att, innan en ny förändring av det i skolorna använda stavningssättet beslutades, hela frågan om vårt modersmåls stavning borde underkastas en grundlig och allsidig utredning. Vid en sådan utredning borde de språkvetenskapliga synpunkterna träda i förgrunden vid sidan av de pedagogiska. En viktig synpunkt måste också vara att det litterära sambandet med gångna tider vidmakthölles. Dessutom borde hänsyn tagas såväl till författarna som till stavningens betydelse för språkets praktiska användning i det allmänna livet. ”Det är tydligt, att överstyrelsen, med den ståndpunkt överstyrelsen i det föregående angivit, icke har anledning att motsätta sig, att en utredning, såsom i motionen föreslagits, kommer till stånd. Överstyrelsen har därmed givetvis icke velat taga ståndpunkt till de olika av motionären antydda förändringarna i språkets beteckning. Ej heller har överstyrelsen velat angiva något angående den tidpunkt, då en eventuell reform bör genomföras. Det bör tydligen bliva en av uppgifterna för utredningsarbetet att till prövning upptaga jämväl frågan, när förändringar i stavningssättet lämpligen böra företagas, samt därvid överväga, huruvida, såsom i motionen antydes, sådana förändringar böra ske stegvis med visst tids mellanrum eller ock helt uppskjutas, tills de kunna på en gång genomföras.”

Till skolöverstyrelsens skrivelse var fogat ett av överstyrelsen infordrat yttrande av den kände språkmannen, rektor Gideon Danell, som bland annat framhöll, att det numera tämligen allmänt inses, att ett kulturspråks stavningssätt då och då behöver genomgå en reformering för att även därigenom klyftan mellan tal- och skriftspråk måtte i skälig mån kunna minskas. Endast i fråga om takten och farten av ett sådant reformarbete komme meningarna att gå isär. Rektor Danell trodde icke för sin del, att en så genomgripande förändring av vårt stavsätt, som motionären skisserat upp, kunde betecknas som en verkligt praktisk reform. Därtill skulle den alltför mycket äventyra sambandet såväl med vår egen hittillsvarande litterära odling som också — genom

införande av så helt nya grundsatser i stavningen, som föreslogos i avseende på långa konsonanter — med de övriga västerländska kulturspråkens. Då emellertid den föreslagna sakkunniga utredningen kunde väntas komma att fästa uppmärksamheten vid dylika nära till hands liggande synpunkter, och då dessutom tidpunkten, då lämpligen ett nytt steg borde tagas framåt emot en mera ljudenlig stavning för vårt språk, som fortsättning på 1889 och 1906 års reformer, ansåg sig herr Danell böra tillstyrka den i motionens kläm framförda hemställan.

Andra kammarens första tillfälliga utskott framhöll i sitt utlåtande bland annat, att den år 1906 genomförda stavningsreformen medfört lättnad vid modersmålsundervisningen på skolans lägre stadier, och att därigenom ernåtts en tidsbesparing, som kommit andra uppgifter för modersmålsundervisningen till godo. De olägenheter, som förändringen å andra sidan medfört för undervisningen, ansågos hava varit av jämförelsevis underordnad betydelse.

Härav fann utskottet vara styrkt, att den år 1906 beträdda vägen vore riktig, och att ett fortsättande på densamma vore ändamålsenligt. Utskottet ansåg sig icke kunna bedöma, vilken ståndpunkt, som vore den riktiga, antingen en stor reform en gång för alla — eller i två omgångar — eller också små, oftare återkommande reformer. Vissa skäl, såsom en stavningsreforms inverkan på sambandet med en gången tids kultur, dess ekonomiska konsekvenser m. m., vilka skäl utskottet dock ansåg icke böra tillmätas den styrka, att de skulle förhindra varje reform, syntes dock tala för ofta återkommande små reformer.

Enligt utskottets uppfattning vore tiden inne för ett nytt steg, och det vore därför lämpligt, att Kungl. Maj:t satte i gång med en utredning genom en oomtvistligt sakkunnig kommitté, till vars bedömande borde överlämnas så väl nästa reforms omfattning och vilka områden den borde beröra, som också det av läroverksrådet Johansson framförda förslaget om en enhetlig sakkunnig ledning för framtidens reformarbete.

Vid 1920 års riksdag väckte samme motionär en lika lydande motion, nr 57. *Herr Hages motion 1920.* som vid föregående års riksdag. Motionen tillstyrktes av andra kammarens första tillfälliga utskott under hänvisning till den mening, som kommit till uttryck i utskottets utlåtande föregående år och till att, enligt utskottets mening, intet inträffat, som minskat giltigheten av de då åberopade skälen. Andra kammaren avslög emellertid såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen, varför frågan även denna gång fallit.

*

Utskottet har med anledning av den i år väckta motionen, nr 335, i vederbörlig *Herr Hages motion 1926.* ordning inhämtat yttranden i det föreliggande ämnet från svenska akademien, skolöverstyrelsen och professorerna i nordiska språk och i svenska språket vid universiteten i Uppsala och Lund och vid högskolan i Göteborg.

Svenska akademien anför bland annat, att det svårligen kan anses välbetänkt att, så kort tid efter det att en ganska omfattande ortografisk reform företagits och innan den ens hunnit fullt genomföras, sätta i gång en ny reform på samma område. Akademien medger, att vår svenska ortografi, även efter senaste förbättringar, är behäftad med åtskilliga brister, men den finner icke dessa

*Svenska akademien
yttrande.*

vara så svåra, att man rättvisligen kan begära, att samma svenska generation, som nyligen underkastat sig de ingalunda ringa olägenheter, som varje större rubbning i en äldre ortografisk ordning innebär, nu åter skulle påtaga sig de nya, långt mera tyngande obehag, som den vida mera ingripande, nu ifrågasatta reformen skulle medföra. Akademien framhåller, att även ur rent ekonomisk synpunkt starka skäl tala emot att helt kort efter genomförandet av en reform, som måste föranleda många viktiga ändringar i hela vår stora skolboks litteratur, åter igen och i långt vidsträcktare mån framtinga ändringar i denna litteratur. Särskilt fästes uppmärksamheten på den rad av nya, delvis ganska stora ordböcker till främmande språk, som under de senaste åren utgivits och som då måste väsentligen omarbetas för att bli användbara för skolor och hem. Stora kostnader skulle alltså genom den ifrågasatta reformen åsamkas många svenska hem, som nödgas anskaffa dessa i allmänhet rätt omfattande och kostbara, men likväl outhärliga språkliga hjälpredor.

Skolöverstyrelsen framhåller, att den ifråga om genomförande av en ny stavningsreform intar samma principiella ståndpunkt som den givit uttryck åt i sitt ovan refererade yttrande år 1919.

Styrelsen framhåller därefter bland annat följande:

*Skolöverstyrelsens
yttrande.*

”Överstyrelsen anser sig därjämte böra betona, att det, sedan denna fråga senast var föremål för riksdagens behandling, icke inträffat något, som visat, att det vare sig inom undervisningens område eller eljest skulle förefinnas någon mera utbredd opinion för en dylik reform. Det förefaller i stället, som om det rådde en allmän önskan, att det lugn, som nu synes hava inträtt i fråga om rättstavningen, måtte få äga bestånd.

Då det emellertid kan förutses, att förslag även framgent komma att framställas om nya rättstavningsreformer, och då hithörande spörsmål ingalunda kunna anses vara på ett uttömmande sätt undersökta, skulle det otvivelaktigt vara av stort värde för frågans framtida utveckling, ifall det kunde åstadkommas en på rent vetenskaplig basis lagd allsidig och förutsättningslös utredning rörande rättstavningsfrågan i hela dess vidd.

En utredning av detta slag skulle säkerligen vara ägnad att ställa hithörande frågor i en klar och delvis ny belysning och bidra att undanröja ganska vitt spridda, på oriktiga grunder fotade föreställningar om normerna för vår stavning och deras samband med språkets allmänna lagar, med den språkliga utvecklingen och språkhistorisk tradition.

Den av överstyrelsen ifrågasatta utredningen vore sålunda önskvärd dels av den anledningen, att den skulle kunna bidra till att öka intresset för vårt modersmåls omvårdnad och rätta behandling, dels därför, att den skulle kunna påvisa, vilka språkliga reformer som kunna och böra förverkligas och i vilket tempo de böra genomföras, varvid ej blott pedagogiska och rent språkliga utan även allmänt nationella och kulturella synpunkter borde anläggas.

Av det ovan sagda torde framgå, att överstyrelsen, då den förordar en utredning av den omfattning, som i det föregående angivits, icke intagit någon

ståndpunkt vare sig beträffande de av motionären antydda ändringarna i stavningssättet, ej heller i fråga om tidpunkten för genomförande av en möjligen ifrågakommande ny stavningsreform.

Professorerna v. Friesen och Hesselman anföra, att en radikal omläggning av vår stavning svårligen torde böra ifrågasättas. Som skäl härför framhålla de bland annat följande:

Professorerna v. Friesens och Hesselmans yttrande.

''Vid en reform av stavningen måste man hålla i minnet, att skriftspråket i vissa viktiga avseenden är ett från talspråket skilt språk, även om det ursprungligen utgår från detta. Skriftspråket har även delvis annat ändamål och annan verkningskrets än talspråket. Detta vänder sig till de i rum och tid närvarande. skriften är avsedd för de i rum och tid frånvarande, vänder sig sålunda utom till frånvarande samtida också till eftervärlden. I den mån vi äro i behov av en föregående tids i skrift nedlagda ärvda och förvärvade odling är det av vikt, att tillträdet till denna icke genom ändringar i ortografien väsentligt försvåras för den stora del av en ny generation, som ej är i tillfälle att skaffa sig en mera djupgående språkutbildning.

Skälig hänsyn bör också tagas till att de skriftspråkliga överensstämmelserna med våra nordiska frändespråk och de övriga germanska språken icke mer än nödvändigt brytas genom ortografien. Särskilt är detta påkallat i vår tid, då man strävar att även sätta bredare lager av vårt folk i tillfälle att träda i personligt och kulturellt utbyte med andra folk inom vår odlingssfär.

Dessa synpunkter synas tala emot att under nuvarande förhållanden och med vår tids strävanden efter en utvidgad delaktighet i svensk och internationell odling för allt vidare kretsar företaga en mera radikal omvälvning i vår rättstavning.''

I slutet av utlåtandet framhålles det, att det ''torde vara behöfligt att, innan ett reglementerande från myndigheternas sida ifrågasättes, språkmän och pedagoger förberedelsevis mera ingående diskuterat och undersökt möjligheterna för sådana nya ändringar än vad hittills varit fallet. I själva verket har någon diskussion i dessa frågor sådan som den som föregick reformen av 1906 sedan dess knappast förekommit och någon allmän opinion för ytterligare reformer vare sig inom fackkretsar eller bland allmänheten har icke gjort sig hörd.

En ingående dryftning mellan fackmännen av dessa problem är desto mer angelägen, som man såväl inom språkvetenskapen som säkerligen också inom den pedagogiska psykologien kommit till resultat av för denna praktiskt-kulturella fråga grundläggande betydelse, vilka i väsentliga stycken lett till en förskjutning av tidigare ståndpunkter.

En vetenskaplig diskussion och en på den grundad mera allmänt uttryckt opinion i dessa frågor synes oss böra föregå en utredning, som har till syfte att nå fram till förslag om reformers genomförande i praktiken. Det kan nämligen eljest lätt inträffa, att diskussionen av utredningens resultat ger vid handen att arbetet måste göras om.''

*Professorerna
Hellquists
och
Emil Olsons
yttrande.*

Professorerna Hellquist och Emil Olson avstyrka bifall till motionen under motivering, "att efter de ganska betydande ändringar i stavsättet, som ägt rum under de senaste decennierna och som funnit ett auktoritativt uttryck i svenska akademiens ordlista av år 1923, det för närvarande ej finnes tillräckliga skäl för genomförandet av nya genomgripande reformer i fråga om rättstavningen". Särskilt avrådes alldeles bestämt "från realiserande av den i motionen framkastade tanken på skapande av *nya* ljudtecken eller förändringar av de nuvarande bokstävernas former".

*Professor
Lindroths
yttrande.*

Professor Lindroth yttrar bland annat följande:

"Att stavningsreformen av 1906 icke var ämnad att vara slutgiltig, är tydligt nog; och det ligger f. ö. i sakens egen natur. Men det synes mig rätt oviss, om tiden är inne att redan nu införa ytterligare reformer, ja om sådana av mer genomgripande natur överhuvud böra komma i fråga inom en närmare framtid. Sakkunskapen har nämligen nog, i den mån den sökt fördomsfritt överväga frågan, på de senaste årtiondena funnit grundade skäl till något större betänksamhet än förut. Man torde vid de äldre reformsträvandena ha något underskattat både den s. k. samhörighetslagen, och vådan av ett rikligt sammanfall av likljudande ord som tidigare stavats olika."

I fortsättningen av sitt yttrande säger professor Lindroth följande:

"Om jag således ställer mig högst tveksam redan om lämpligheten av en reform, som likväl blott skulle innebära en förskjutning inom det nuvarande alfabetets ram, förhåller jag mig bestämt avvisande mot motionärens tanke att åtskilliga helt nya tecken skulle införas i ljudenlighetens intresse. Detta skulle innebära en alldeles för skarp brytning mot det hävdvunna, det vore att göra sig urarva, på ett sätt som icke är värdigt ett kulturfolk."

*Professor
Beckmans
yttrande.*

Professor Beckman förklarar i sitt yttrande, att vid bedömning av frågan, huruvida en ändring av stavsättet är önskelig eller icke och under vilka former en sådan bör företagas, synas lämpligen de vid senaste ändring vunna erfarenheterna böra beaktas. De ändringar, som företagas, måste vara synnerligen väl övervägda. Så till vida är behovet av utredning ostridligt.

Professor Beckman yttrar därefter följande:

"En annan fråga är, om utsikt till ett positivt resultat förefinnes, så att icke en ny dyrbar utredning komme att resultera i ingenting. Motionären föreslår bl. a. införande av nya tecken, sålunda en reform, lik den, som Olaus Petris samtida införde, då de skaffade oss teeknet *å*. Efter mitt sätt att se, lider det intet tvivel, att följande generationer skulle bli oss tack samma, om vi hade tagit detta steg. Men så vitt jag kan bedöma, råder intet så allmänt missnöje med nu rådande förhållanden, att dylika vittgående förslag skulle ha nämnvärd utsikt att vinna majoritet."

Utskottet.

Stavningsreformen av år 1906 föregicks av en livlig diskussion både bland fackmännen och bland allmänheten, och även om från många håll en häftig opposition gjorde sig gällande mot reformen, hade denna dock en mycket ut-

bredd opinion att stödja sig på. Av särskild vikt var, att reformen förordades av de ledande vetenskapsmännen på området, främst av alla av professor Adolf Noreen i Uppsala.

Det förefaller utskottet, som om frågan för närvarande icke på samma sätt vore aktuell. Någon allmän opinion för en fortsatt genomgripande stavningsreform har icke försports, vare sig inom fackkretsar eller bland allmänheten. Tvärtom synes reformen av 1906 hava medfört ett lugn, som i alla hänseenden varit till gagn. Utskottet förbiser ingalunda vikten av att skriftspråket tid efter annan revideras i ljudenlig riktning, i samma mån nämligen som det talade språket utvecklas och förändras. Att redan nu igångsätta en sådan revidering förefaller emellertid icke tillräckligt motiverat.

Utskottet bestyrkes i denna sin uppfattning genom de utlåtanden, som utskottet införskaffat från vederbörliga sakkunniga myndigheter. Som ovan antytts stöddes 1906 års reform från vetenskapligt håll, och ännu 1919 synes en viss opinion ha rått bland de då tillfrågade sakkunniga för ett förnyat upptagande av frågan. Av den omfattande utredning, som utskottet i år företagit, vill det synas, som om under de senaste åren en viss svängning ägt rum i uppfattningen inom de vetenskapliga kretsarna. Nya synpunkter och rön hava kommit till, vilka medfört en större betänksamhet mot alltför brådstörtade reformer på området.

Ytterligare ett vägande skäl emot ett upptagande för närvarande av stavningsfrågan finner utskottet i de med en eventuell reform förbundna ekonomiska konsekvenserna, vilka på ett helt annat sätt än 1919 mana till försiktighet. Utskottet vill i detta sammanhang endast fästa uppmärksamheten på de kostnader, som skulle åsamkas de allra flesta svenska hem, om hela vår stora skolbokslitteratur som en följd av en omfattande stavningsreform skulle behöva tryckas om. Vore behovet av en reform verkligen stort och allmänt känt, bleve det givetvis nödvändigt att noga väga fördelarna av en sådan mot de därmed förenade kostnaderna. Då emellertid något allmänt behov eller krav icke gjort sig gällande, utan tvärtom en önskan om fortsatt lugn framkommit, finner utskottet sig böra tillmäta de ekonomiska faktorerna en avgörande betydelse.

I anslutning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 april 1926.

På utskottets vägnar:

RUBEN WAGNSSON.

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar *Wagnsson, Lindmark, Öhman, Holmdahl,* Lundén, Englund,* Gardell* i Gans, *Mogård,* Mårtensson* och *Grapenson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Wagnsson* och *Englund*.